

УДК: 599.735.3:591.471.3(086.6)
<https://doi.org/10.53904/1682-2374/2022-24/20>

А.Р. Дудок

*Біосферний заповідник "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна
вул. Паркова, 15, смт Асканія-Нова, Каховський р-н, Херсонська обл., 75230 Україна
e-mail: ardudoc@ukr.net
orcid.org/0000-0003-1114-2744*

МОНІТОРИНГ ОСТЕОЛОГІЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДИНИ ОЛЕНЯЧИХ CERVIDAE МУЗЕЮ "ПРИРОДА ТАВРІЇ" БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА "АСКАНІЯ-НОВА" ІМЕНІ Ф.Е. ФАЛЬЦ-ФЕЙНА

Олені, лань європейська, череп, роги, скелет, шкура, музейні фонди

МОНІТОРИНГ ОСТЕОЛОГІЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДИНИ ОЛЕНЯЧИХ CERVIDAE МУЗЕЮ "ПРИРОДА ТАВРІЇ" БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА "АСКАНІЯ-НОВА" ІМЕНІ Ф.Е. ФАЛЬЦ-ФЕЙНА. А.Р. Дудок. – В статті викладено результати наукової інвентаризації остеологічної колекції родини Оленячих Cervidae музею "Природа Таврії" (Україна, Херсонська область), зібраної від початку створення музею в 1898 році по теперішній час. До електронної бази даних (у програмі Microsoft Excel) остеологічної колекції представників даної родини введено інформацію по 1953 одиницям зберігання. Аналіз надходження матеріалу від тварин різних видів та підвидів проведено за статтю, віком тварин, роками надходження матеріалу до музею. За весь час існування музею найбільшу кількість експонатів зібрано від лані європейської (629 екземплярів), оленя плямистого (609) та різних підвидів оленя благородного (500). Більшість з них зібрано з 1945 до 2022 роки. Понад 70 екземплярів шкур, черепів та скелетів було передано в 14 установ протягом 1950–1990 років. Частина експонатів було списано. На сьогодні в колекції родини Оленячих зібрано 1099 експонатів.

THE MONITORING OF OSTEOLOGICAL COLLECTION OF REPRESENTATIVES OF CERVIDAE FAMILY OF THE MUSEUM "NATURE OF TAURIA" OF THE F.E. FALZ-FEIN BIOSPHERE RESERVE "ASKANIA NOVA". A.R. Dudok. – The paper describes results of scientific inventory of the osteological collection Cervidae Family of the Museum "Nature of Tauria" (Ukraine, Kherson region) which have been collected from the beginning of creation of the museum since 1898. Information about 1953 units of preservation is entered into an electronic database (Microsoft Excel programme) of the osteological collection of the representatives of this Family. The arrival of a material from animals of various species and subspecies was analysed according to sex, animal's age, data of the material arriving to the museum. During the entire existence of the museum, the largest number of exhibits was collected from fallow deer (629 specimens), spotted deer (609) and different subspecies of red deer (500). Most of them was collected from 1945 to 2022. More than 70 specimens of skins, skulls and skeletons were given to 14 institutions during 1950–1990. A part of exhibits written off. There are 1099 exhibits of Cervidae in the collection now.

Збирання, зберігання і забезпечення доступності документального спадку минулого сучасним та майбутнім користувачам є однією з функцій наукового музею, зокрема наукового музею "Природа Таврії" Біосферного заповідника "Асканія-Нова". Значення наукових музеїв, так само як бібліотек та архівів, вимірюється багатством їх фондів, у тому числі колекційних зібрань унікальних експонатів.

Асканійський природно-історичний музей був заснований в 1898 році Фрідріхом Едуардовичем Фальц-Фейном. На той час метою роботи було зібрати найбільш повну зоологічну колекцію чучел ссавців та птахів аборигенних і акліматизованих видів та все, що мало цінність для історії Таврійської губернії (Дяченко, 2006; Ясинецкая, 2007; Видатний природолюб-практик ..., 2013; Біосферний заповідник ..., 2015). Найперші експонати датовані 1897 роком. Тоді ж було розпочато створення і колекції остеологічного матеріалу –

черепів, скелетів та шкур диких і гібридних тварин, які загинули з різних причин в зоологічному саду (Каталог ..., 2007). Ф.Е. Фальц-Фейн залучив до участі у створенні музею та комплектуванні музейних фондів служителів маєтку і своїх родичів і знайомих, зробивши їх "позаштатними співробітниками музею". З архівного листування відомо, що зоологічні матеріали, викопні рештки тварин, відомості про місцеві давні кургани надходили з різних місць Таврійської губернії.

В результаті свого розвитку музей Ф.Е. Фальц-Фейна на початку ХХ століття став одним з осередків поширення наукових знань. Засновник музею безкорисливо жертвував навчальним закладам, зоологічним музеям, ветеринарним інститутам, зоотехнічним лабораторіям шкури, черепи, скелети і чучела тварин в якості навчальних посібників та наукових матеріалів (Видатний природолюб-практик ..., 2013). Так, зібрані в музеї експонати були передані Ф.Е. Фальц-Фейном в Зоологічний музей Імператорської академії наук м. Санкт-Петербург (1908 рік), в Музей з колекціями по зоології при Одеській міській аудиторії, в Ростовський музей Імператорського Доно-Кубано-Терського товариства сільського господарства (1912 рік), Санкт-Петербурзьку біологічну лабораторію (1911 рік), Харківський ветеринарний інститут (Треус, 1968).

Сьогодні у фондах музею Біосферного заповідника "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна зберігається унікальна колекція остеологічного матеріалу, шкур та рогів диких тварин, що представляють фауну різних континентів Землі. Необхідно зазначити, що на базі музейних фондів проведено низку наукових досліджень спільно з фахівцями різних установ, про що свідчать наукові публікації (Березкин, Треус, 1996; Білецька, Ліхотоп, Треус, 1996, 1997; Спасская и др., 2000; Шилова и др., 2001; Ясинецька, 2017; Ясинецкая, 2017 та ін.) та дисертаційні роботи (Климов, 1985; Спасская, 2001). Однак результати наукової інвентаризації оприлюднені лише в одному каталозі, який є результатом тривалих досліджень представників родини Конячих (Каталог ..., 2007). Крім того, у Літописах природи Біосферного заповідника "Асканія-Нова" (в окремих додатках) є інформація щодо поповнення протягом року остеологічних колекцій окремих видів ссавців та каталоги по окремих видах, зокрема антилоп та биків (Літопис природи ..., 2006–2021). В зв'язку з цим виникла необхідність провести наукову інвентаризацію всього фонду і в першу чергу тих об'єктів зберігання (черепів, рогів, скелетів і шкур), що відносяться до представників родини Оленячих Cervidae.

Матеріал та методика досліджень

В роботі використані матеріали обліку експонатів диких тварин, які надходили в сховище наукового музею "Природа Таврії" Біосферного заповідника "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна (далі – БЗ "Асканія-Нова"), починаючи з 1914 року до 2022 року. Вперше у 2022 році було створено електронну базу даних остеологічної колекції представників даної родини у програмі Microsoft Excel, куди внесено інформацію про надходження до музейних фондів 1953 одиниць зберігання.

Нами використано книги обліку: "Книга движения шкур копытных" (реєстраційний номер Р=13) за 1908–1968 роки, "Книга движения скелетов" (Р=16) за 1935–1993 роки, "Книга учета черепов животных" (Р=17) за 1903–2002 роки, "Книга по черепаам животных" (Р=302) за 1900–1959 роки, "Инвентарная книга по учету шкур животных" (Р=304) за 1968–1994 роки, "Инвентарная книга по учету шкур животных" (Р=306) за 1903–1968 роки, "Черепи и скелеты животных" (Р=307) за 1959–1987 роки, "Книга учета черепов животных, поступивших в хранилище" (Р=254) за 2002–2010 роки, "Инвентарная книга поступлений натуральных научных материалов музея Природы Таврии" (Р=255) за 2010 рік, яка ведеться до теперішнього часу. Дані надходжень за 2022 рік зафіксовано за I півріччя (станом на 1 червня).

Під час наукової інвентаризації музейного матеріалу було досліджено та визначено наукову цінність наступних представників родини Оленячих Cervidae: косулі європейської *Capreolus capreolus capreolus* L. (n=45), косулі кримської *Capreolus capreolus caprea* (n=2), косулі сибірської *Capreolus capreolus pigargus* Pal. (n=16), лані європейської *Dama dama* L. (n=501), мунтжака *Muntiacus muntiac* Zimm. (n=13), оленя свинячого *Axis porcinus* Zimm. (n=24), оленя водяного *Hydropotes inermis* Swinhoe (n=10), оленя Давида *Elaphurus*

davidianus L. (n=121), аксіса *Cervus axis* Erxl. (n=16), вапіті *Cervus elaphus canadensis* Erxl. (n=4), оленя благородного *Cervus elaphus* L. (n=367), оленя бухарського *Cervus elaphus bactrianus* Lyd. (n=2), замбара *Cervus unicolor* Kerr. (n=8), оленя кримського *Cervus elaphus brauneri* Charl. (n=3), оленя північного *Rangifer tarandus* L. (n=57), марала *Cervus elaphus sibiricus* Sev. (n=84), оленя благородного асканійської гібридної форми *Cervus elaphus* (n=49), оленя плямистого (Дибовського, манчжурського) *Cervus nippon dybovskii* (*mantchuricus*) (n=470), гібридів оленів *Cervus sp.* (n=52) і групи тварин, походження яких не встановлено (n=107).

Результати досліджень та їх обговорення

В результаті наукової інвентаризації експонатів музею БЗ "Асканія-Нова" встановлено, що в фондах зберігається остеологічний матеріал від 20 видів та підвидів родини Оленячих, частина якого має не встановлене походження. Були оглянуті або проаналізована інформація про наступні одиниці зберігання: 1038 черепів, 704 роги, 563 шкури, 110 посткраніальних скелетів, що надійшли до фонду музею у 1914–2022 роках. В таблиці 1 наведено дані про роки надходження до музею експонатів різних видів та підвидів родини Оленячих і вік тварин, в таблиці 2 – вказана стать тварин.

Таблиця 1. Надходження експонатів представників родини Оленячих в музей БЗ "Асканія-Нова" у 1914–2022 роках

Номер з/п	Вид або підвид	Вік тварини	Роки надходження
1.	Косуля європейська	1–5 років	1933–1989
2.	Косуля кримська	Невідомо	Невідомо
3.	Косуля сибірська	1–6 років	1958–1961
4.	Лань європейська	НН–18 років	1925–2022
5.	Мунтжак	НН – 1 рік	1960
6.	Аксіс	2–12 років	1929–2002
7.	Вапіті	6 міс. – 5 років	1962–1976
8.	Олень благородний	6 міс. – 15 років	1981–2012
9.	Олень бухарський	1–5 років	1961–1966
10.	Олень водяний	НН–2 роки	1960
11.	Олень Давида	1–15 років	1996–2022
12.	Олень замбар	1–3 років	1960–1962
13.	Олень кримський	Невідомо	1914–1922
14.	Олень північний	НН–7 років	1958–1973
15.	Марал	2 доби – 16 років	1933–2000
16.	Олень благородний асканійської гібридної форми	1 міс. – 10 років	1949–1981
17.	Олень плямистий (Дибовського*)	Невідомо 1 міс. – 16 років	1914–1933*, 1941–2022**
18.	Олень свинячий	4 міс. – 4 років	1973–1991
19.	Гібриди оленів	3 міс. – 17 років	1929–1989
20.	Олені, походження яких не встановлено	НН–10 років	1928–2019

Примітки: НН – новонароджені;

* – експонати зареєстровано в фондах музею, як олень Дибовського;

** – експонати зареєстровано в фондах музею, як олень плямистий.

За даними книг обліку встановлено, що в першій половині ХХ століття (1914–1950 роки) в музейні фонди надійшли 103 одиниці зберігання (52 черепи, 51 шкура) представників родини Оленячих (табл. 3, 4, 5). У цей період, до початку війни в 1941 році, у музеї зберігалися тільки 48 експонатів представників родини Оленячих: черепи косулі європейської в кількості – 9, лані європейської – 1, оленів аксіса – 1, плямистого (Дибовського) – 8, кримського – 2, марала – 5, гібридних форм різних комбінацій – 7 штук та тварин, походження яких не встановлено – 2 черепи і 1 шкура. Як показав аналіз, більшість експонатів в музеї було зібрано

після Другої світової війни, з 1945 року. В другій половині ХХ століття (1951–2000 роки) зареєстровано надходження 1221 одиниці, з них 601 череп, 14 рогів, 499 шкур та 107 скелетів.

З початку ХХІ століття (2001 рік – I півріччя 2022 року) в музейний фонд надійшли 303 черепи та 658 рогів – всього 961 екземпляр. Як бачимо, в теперішній час фонди музею продовжують інтенсивно поповнюватися за рахунок тварин, що вибувають з колекції зоопарку "Асканія-Нова". Поповнення відбувається за участі науковців лабораторії збереження різноманіття диких тварин, які визначають необхідність виготовлення експонатів того чи іншого виду тварин.

За весь час існування музею найбільшу остеологічну колекцію представників родини Оленячих Cervidae зібрано від лані європейської – 609, оленя плямистого – 629, різних підвидів оленя благородного – 500 та гібридної форми асканійського благородного оленя 73 екземпляри (черепи, роги, шкури, скелети) (табл. 2). Дані види дотепер утримуються в колекції тварин зоологічного парку "Асканія-Нова".

Понад чверть колекції родини Оленячих складають експонати (черепів, шкур, скелетів, рогів) лані європейської (табл. 2), більшість яких надійшли після 1925 року (табл. 3).

Проведений аналіз надходження трьох підвидів косулі за роками показав, що за короткий проміжок часу надійшли експонати косуль кримської та сибірської (близько 3 років), а з 1961 року надходжень більше не було. Від косулі європейської матеріал надходив у музей впродовж 56 років до 1989 року включно, після чого надходження теж припинилися.

Динаміка надходження експонатів в музей від оленя плямистого (Дибовського) представлена в таблиці 4, від оленя благородного (кримського, бухарського, марала, вапіті) – в таблиці 5.

Одне з цікавих зібрань в колекції – експонати від гібридних форм представників родини Оленячих 8 наступних комбінацій:

Гібрид асканійської форми оленя благородного;

Гібрид асканійської форми оленя благородного з оленем бухарським;

Гібрид асканійської форми оленя благородного з оленем вапіті;

Гібридна форма оленя Дибовського;

Гібрид оленя плямистого з оленем Дибовського;

Гібридна форма оленя плямистого з оленем благородним;

Гібридна форма асканійської форми оленя благородного з оленем кримським;

Гібрид марала з оленем кримським.

Гібридизація оленів зоопарку проводилась у двох напрямках. Перший з них – схрещування гібридів благородного оленя (європейського, кримського, кавказького, бухарського оленів, марала, ізюбря і вапіті) закінчився створенням гібридної форми "асканійського степового оленя" (Треус, 1968). Робота була розпочата у 1903 році; в результаті отримано гібрида від схрещування самця марала з самками оленя європейського. У 1907–1911 роках помісні самки народжували малят від оленя європейського, у 1912–1923 роках – від марала (до 1915 року), кавказького (до 1922 року) і кримського оленів (до 1929 року). У 1929, 1930, 1933 роках в зоопарк завезли трьох самців марала і двох самців ізюбра, які до 1941 року були плідниками в стаді помісних оленів. У 1946–1950 роках гібридний самець отриманий від самки вапіті та самця марала, використовувався як плідник у помісному стаді. Таким чином, група гібридних оленів розводилась "у собі" та шляхом схрещування з вихідними формами. З 1961 року у відтворенні стада брав участь олень бухарський (Треус, 1968).

Другий напрямок гібридизації оленів мав науковий характер. У 1921 році були отримані гібриди плямистого та кримського оленів. Помісі різних комбінацій в усіх поколіннях були плодючими. Перший гібридний самець став засновником стада гібридів першого та наступних поколінь, яких отримували у 1922–1929 роки шляхом схрещування з самками плямистого оленя з наступним розведенням "у собі". Слід зазначити, нині в зоопарку "Асканія-Нова" міжвидову та підвидову гібридизацію припинено.

Матеріал від гібридних форм різної видової комбінації оленів надходив в музей впродовж 60 років (1929–1989 рр.) (табл. 6). Надійшло 74 експонати, більшість з яких черепи та шкури.

Таблиця 2. Надходження експонатів представників родини Оленячих в музей БЗ "Асканія-Нова" у 1914–2022 роках

№з/п	Вид ссавців	Об'єкт зберігання															
		череп				роги				шкура				скелет			
		♂	♀	всього	?	♂	♀	всього	?	♂	♀	всього	?	♂	♀	всього	?
1.	Косуля європейська	14	12	30	4					11	8	19		5	9	14	
2.	Косуля кримська		1	2	1												
3.	Косуля сибірська									6	10	16		1	1	2	
4.	Лань європейська	225	75	325	25	165		165		66	55	127	6	7	5	12	
5.	Мунтжак	1		1						6	3	9		7	5	12	
6.	Аксіс	2	6	8						1	7	8		3	3	6	
7.	Вапіті	1	3	4							2	2					
8.	Олень благородний	46	41	89	2	281		281									
9.	Олень бухарський	1		1						2		2					
10.	Олень водяний									4	3	7		6	4	10	
11.	Олень Давида	7	8	16	1	105		105									
12.	Замбар	1	1	2						6	1	7		5	1	6	
13.	Олень кримський	2	1	3													
14.	Олень північний	13	8	27	6					20	18	44	6	11	17	28	
15.	Марал	50	12	64	2	1		1		37	13	52	2	1		1	
16.	Олень благородний асканійської гібридної форми	30	11	46	5					19	5	27	3				
17.	Олень плямистий (Дибовського)	138	125	279	16	142		142		76	85	174	13	6	7	14	1
18.	Олень свинячий	11	4	23	8					6	4	16	6	1		1	
19.	Гібриди оленів	23	13	41	5					17	12	32	3	1		1	
20.	Олені, походження яких не встановлено	45	19	77	13	10		10		8	7	21	6	1	2	3	
	Всього	610	340	1038	89	704		704		285	233	563	45	55	54	110	1

Таблиця 3. Динаміка надходження експонатів лані європейської в музей БЗ "Асканія-Нова"

Рік	Експонат				Рік	Експонат			
	череп	шкура	скелет	роги		череп	шкура	скелет	роги
1925	1				1987	1			
1933					1988	1		1	
1940					1989	1	1		
1941					1990			3	
1943	1				1992				7
1945		2			1994	6			
1946	3	5			1996	39			
1947	2	4			1997	2			
1948		1			1998	2			
1949		2			1999	18			
1950		1			2002				2
1951		4			2003	5			8
1952		3			2004	2			5
1954	11	12			2005	1			5
1955	3	3	2		2006	2			3
1956	5	4			2007				4
1957	6	5	1		2008	1			8
1958	4	4			2009	7			13
1959	7	9	4		2010	13			15
1960	8	8			2011	9			16
1961	10	8			2012	5			23
1962			1		2013	15			12
1964	2	2			2014	1			11
1965	5	4			2015	6			
1966	9	7			2016	13			5
1967	28	24			2017	3			13
1968	7	6			2018	2			8
1970	4	3			2019	3			
1976	2				2020	8			2
1978	1				2021	3			
1979	10			2	2022	3			
1980	1	1			НВ	23	4		
1982				3	Σ	325	127	12	165

Примітка: НВ – рік надходження експонатів лані європейської в музей БЗ "Асканія-Нова" невідомий

Таблиця 4. Динаміка надходження експонатів від оленя благородного (кримського, бухарського, марала, вапіті) в музей БЗ " за 1929–2022 роки

Рік	Експонат				Рік	Експонат			
	череп	шкура	скелет	роги		череп	шкура	скелет	роги
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1914	1				1999	3			1
1922	2				2001				1
1933	3				2002	2			1
1934	1				2003	2			1
1938	1				2004	6			18
1944		1			2005	3			19
1946		4			2006	3			19
1947	2	4			2007	3			19
1950		1			2008	6			14
1951		3			2009	3			13
1952	1	1			2010	4			21
1954	1	3			2011	4			30
1956	1	3			2012	9			36

Кінець таблиці 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1957	12	11			2013	13			23
1959	5	7	1		2014	7			44
1960	14	13			2015	2			
1961		1			2016	4			2
1962	5	3			2017	4			7
1966	1	1			2018	1			10
1967	1				2019	1			
1976	1				2020	3			
1977	1				2021	3			2
1981				11	2022	1			
1989	1				Н	15			
1997	2				Σ	161	56	1	282

Таблиця 5. Динаміка надходження експонатів від оленя плямистого (Дибовського) в музей БЗ "Асканія-Нова" за 1929–2022 роки

Рік	Експонат				Рік	Експонат			
	череп	шкура	скелет	роги		череп	шкура	скелет	роги
1914	1				1986	2			
1918	1				1988	1			
1929	1				1989	2			
1932	2				1996	1			
1933	1				1997	1			
1941		1			1999	5			
1947		1			2001	1			
1948		7			2002	1			
1949		2			2003	1			3
1950		5			2004	2			12
1951		3			2005	2			3
1956	1	2	2		2006	2			6
1957	40	33			2007	3			11
1958	13	26			2008	3			4
1959	14	19	8		2009	2			6
1960	18	27	3		2010	5			3
1961	3	3			2011	8			4
1963	2	2			2012	3			18
1965	1				2013	3			22
1966	8	6			2014	9			26
1967	25	22			2015	29			
1968	11	9			2016	2			5
1974	1				2017	14			7
1975	1				2018	1			10
1976	2				2019	2			
1977	1				2020	2			2
1978	7	1			2021	4			
1981	1				2022	1			
1982	2				Н	7	5	1	
1984	3				Σ	279	174	14	142

Таблиця 6. Динаміка надходження експонатів від гібридів оленів різних комбінацій в музей БЗ "Асканія-Нова" за 1929–2022 роки

Рік	Експонат				Рік	Експонат			
	череп	шкура	скелет	роги		череп	шкура	скелет	роги
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1929	1				1962	6	4		
1931	3				1965	2	3	1	
1932	2				1966	4	4		

Кінець таблиці 6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1933	1				1967	5	4		
1937	1				1968		1		
1951		1			1976	1			
1952		1			1986	1			
1953					1988	1			
1954	6	6			1989	1			
1955		1			Н	3			
1956	3	3			Σ	41	32	1	
1960		4							

В ході проведеної наукової інвентаризації у 2022 році було списано 19 пошкоджених шкур: оленя благородного асканійської гібридної форми – 5, північного – 1, марала – 1, плямистого – 6, свинячого – 1, лані європейської – 5 штук.

Аналіз показав, що з фондів музею в колекції інших науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів передано понад 70 остеологічних експонатів родини Оленячих:

1) Сімферопольський сільськогосподарський інститут (АР Крим, Україна): в 1990 році скелет лані європейської;

2) Зоологічний інститут (м. Санкт-Петербург, РФ): в 1954 році шкуру самця лані європейської;

3) Харківський державний університет (Україна): в 1964 році по 3 черепи самців замбара, оленя плямистого, гібрида; череп самця аксіса; 3 черепа самок лані європейської; по одній шкурі самців аксіса, оленя плямистого і гібрида; 2 шкури самок лані європейської. В 1962 році череп самки оленя благородного асканійської гібридної форми;

4) Херсонський державний аграрний університет (Україна): в 1991 році скелет самця оленя (походження невідомо);

5) Інститут зоології (м. Київ, Україна): в 1964 році скелети 2 самців і самки лані європейської; 2 скелети самців замбара. В 1950 році скелет самки оленя благородного асканійської гібридної форми;

6) Національна академія аграрних наук (м. Київ, Україна): в 1964 році таз і череп 2 самців мунтжака; шкура і скелет 2 самців косулі європейської; по скелету самок косуль європейської і сибірської; таз самки замбара; скелет і шкура самки аксіса; шкура самця оленя північного; таз і череп 2 самців оленя плямистого; а також шкура самця та 4 скелети самок. В 1972 році череп самця оленя благородного асканійської гібридної форми. В 1950 році шкура оленя плямистого (стать невідома);

7) Сумський сільськогосподарський інститут (Україна): череп вапіті (рік передачі експоната невідомий), в 1978 році по черепу самців оленя благородного асканійської гібридної форми, плямистого та гібрида;

8) Московський біологічний музей (РФ): в 1980 році череп самця і в 1974 році шкура самки лані європейської, по шкурі від самця оленя водяного у 1974 році і самки оленя плямистого у 1970 році;

9) Запорізький філіал ВІШ (Україна): шкура самця оленя плямистого (рік передачі експоната невідомий);

10) Московська кіностудія (РФ): в 1968 році шкура самки і в 1985 році 2 черепи оленя плямистого;

11) Музей Тімірязєва (м. Москва, РФ): в 1968 році шкура самця оленя плямистого;

12) Якутію (РФ): в 1969 році шкура самки оленя аксіса;

13) Станція штучного осіменіння (сmt Асканія-Нова, Україна): шкура самця оленя північного (рік передачі експоната невідомий). В 1967 році шкури самця та самки оленя плямистого;

14) Український науково-дослідний інститут тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова "Асканія-Нова" (сmt Асканія-Нова, Україна) відділ інформатики: в 1979 році шкура самця оленя північного. Ремонтний відділ: в 1962 році 2 шкури самок оленя північного і шкура самця оленя благородного асканійської гібридної форми.

Особливу цінність в остеологічній колекції родини Оленячих мають експонати, виготовлені з тварин, що надійшли в зоопарк "Асканія-Нова" з інших установ або з дикої природи:

- 1) Лань європейська – 2 самці, завезені в 1958 році Зооцентром;
- 2) Мунтжак – самець, завезений в 1957 році, 2 самки та самець, завезені в 1959 році Зооцентром;
- 3) Олень водяний – самець, завезений в 1960 році з Китаю;
- 4) Замбар – самець і самка, завезені в 1961 році Зооцентром;
- 5) Олень кримський – самець, завезений із АР Крим;
- 6) Олень північний – 2 самці, завезені із Ненецького національного округу (РФ);
- 7) Олень плямистий – 4 самці та 2 самки, завезені із відділення "Буркути" заповідника "Асканія-Нова";
- 8) Олень плямистий – 1 самець, завезений із Якутії;
- 9) Олень свинячий – 2 самці, завезені в 1970–1971 роках.

Оскільки історія розведення в зоопарку "Асканія-Нова" оленів плямистого та благородного бере свій початок з кінця ХІХ століття (Треус, 1968) в фондах музею було зібрано доволі велику колекцію черепів (368 екземплярів) та рогів (423 екземплярів). Проте шкури (13 штук) та скелети (14 штук) надійшли, лише від оленя плямистого. Науковий музей продовжує поповнювати колекцію від цих видів, в основному найкращими за якістю рогами.

Особливу увагу привертає розведення в зоопарку "Асканія-Нова" з 1991 року рідкісного виду – оленя Давида. У музеї зібрано 16 черепів, 105 рогів, але, на жаль, відсутні шкури і скелети даного виду.

На сьогодні в музеї БЗ "Асканія-Нова" зберігається наступна колекція експонатів представників родини Оленячих: косулі європейської – 2 скелети і 13 черепів; лані європейської – 5 скелетів, 186 черепів, 140 рогів; мунтжака – 2 скелети; аксіса – 3 скелети і череп; вапіті – череп; оленя благородного – 73 черепи і 290 рогів; оленя водяного – 3 скелети; замбара – скелет і шкура; оленя північного – 7 скелетів, 5 черепів, шкура; марала – 3 скелети, 10 черепів, ріг, шкура; оленя свинячого – скелет, 3 черепи, шкура; оленя благородного асканійської гібридної форми – 15 черепів, шкура; оленя плямистого (Дибовського) – 128 черепів, 4 скелети, 3 шкури, 122 рога; гібридів оленів різних комбінацій – 3 скелети, 6 черепів, 2 шкури. Також зберігається 61 експонат (скелет, 57 черепів, 3 роги) від тварин, походження та стать яких невідомі.

В цілому, в кількісному відношенні серед експонатів родини Оленячих переважають черепи. Певний інтерес викликає колекція рогів.

Висновки

Таким чином, аналіз результатів наукової інвентаризації остеологічної колекції представників родини Оленячих показав, що в музей "Природа Таврії" Біосферного заповідника "Асканія-Нова" протягом понад 100 років надходили експонати від 20 різних видів і підвидів. Встановлено кількість експонатів, статеву приналежність і вік тварин, від яких отримано музейний матеріал, та роки надходження матеріалу окремо за кожним видом. Проаналізовано динаміку надходження експонатів за роками. Пропонується в майбутньому колекцію представників родини Оленячих доповнювати посткраніальними скелетами та шкурами.

Подяки

Висловлюю подяку за допомогу в проведенні інвентаризації зберігачу фондів музею "Природа Таврії" Біосферного заповідника "Асканія-Нова" Т.Х. Бондарчук.

Березкин О. Г., Треус М. Ю. Особливості морфології та кінематичний аналіз суглобів кінцівок деяких парнокопитних. Препринт / НАН України. Інститут зоології. Київ, 1996. 36 с.

Білецька М. Г., Ліхотоп Р. Й., Треус М. Ю. Нові варіанти будови вторинного кісткового піднебіння у ссавців. *Матеріали ХVІІ наукової конференції професорсько-викладацького складу Волинського державного університету ім. Л. Українки*. Луцьк : Вежа, 1996. Ч. 1. С. 62.

Білецька М. Г., Ліхотоп Р. Й., Треус М. Ю. Морфологічні особливості організації вторинного кісткового піднебіння у деяких порожнисторогих. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки*. Серія Біологія, медицина. 1997. С. 25–28.

- Біосферний заповідник "Асканія-Нова" НААН – природоохоронна, науково-дослідна установа міжнародного значення (минуле, сьогодні, майбутнє) : навчально-методичний посібник для екскурсіводів. Асканія-Нова, 2015. 237 с.
- Видатний природолюб-практик та його скарби в степах Таврії / укладачі Вдовиченко Ю.В., Гавриленко В.С., Гавриленко Н.О., Дрогобич Н.Ю., Жарук П.Г., Жарук Л.В., Іовенко В.М., Свистула О.В., Татаренко Л.Л., Ясинецька Н.І. Нова Каховка : ПП "ПІСЛ", 2013. 20 с.
- Дяченко Сергій. Втрачені перлини архітектури маєтків Фальц-Фейнів на Херсонщині. *Архів і людина*. Херсон, 2006. № 1 (12). С. 89–96.
- Каталог колекцій наукового музею Біосферного заповідника "Асканія-Нова". Вип. 1. Напарнокопитні (Peryssodactyla) / Жаркіх Т. Л., Ясинецька Н. І. Херсон : Наддніпряночка, 2007. 52 с.
- Літопис природи Біосферного заповідника "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна за 2006–2010. Т. 24. Ч. 1. 368 с.; 2007. Т. 25. Ч. 2. 319 с.; 2008. Т. 26. Ч. 3. 312 с.; 2009 р. Т. 27. Ч. 4. 312 с.; 2010. Т. 28. Ч. 5. 379 с.; 2011. Т. 29. 304 с.; 2012. Т. 30. 351 с.; 2013. Т. 31. 373 с.; 2014. Т. 32. 349 с.; 2015 р. Т. 33. 307 с.; 2016. Т. 34. 309 с.; 2017. Т. 35. 286 с.; 2018. Т. 36. 268 с.; 2019. Т. 36. 271 с.; 2020. Т. 37. 265 с.; 2021. Т. 38. 320 с.
- Ясинецька Н. І. Характеристика посткраніального скелета кулана туркменського *Equus hemionus kulan*, що утримується напіввільно в Асканії-Нова. *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2017. Т. 19. С. 67–85.
- Климов В. В. Эколого-морфологические особенности и разведение лошади Пржевальского : автореф. дис. ... канд. биол. наук. 09.00.08 / ИЭМЭЖ АН СССР. Москва, 1985. 32 с.
- Спаская Н. Н. Внутривидовая морфологическая изменчивость лошади Пржевальского *Equus przewalski* Poljakov. 1881 : дис. ... канд. биол. наук. 09.00.08 / ИЭМЭЖ АН СССР. Москва, 2001. 227 с.
- Спаская Н. Н., Орлов В. Н., Ясинецкая Н. И., Жарких Т. Л. Некоторые краниологические особенности лошади Пржевальского (*Equus przewalski*). *Вестник зоологии*. 2000. Т. 34, № 6. С. 71–79.
- Треус В. Д. Акклиматизация и гибридизация животных в Аскании-Нова. Киев : Урожай, 1968. 315 с.
- Шилова А. В., Стекленив Е. П., Пилипенко В. И., Елистратова Т. М. Особенности строения черепа межродовых гибридов бизона (*Bison bison*) с домашней коровой [*Bos (Bos) taurus primigenius*] *Известия ТСХА*. 2001. Вып. 3. С. 166–182.
- Ясинецкая Н. И. Зоологическая коллекция научного музея Биосферного заповедника "Аскания-Нова". *Известия музейного фонда им. А. А. Браунера*. Одесса, 2007. Т. IV, № 2–3. С. 52–53.
- Ясинецкая Н. И. Научное и эколого-просветительское значение коллекции представителей семейства Equidae Лошадиных зоопарка "Аскания-Нова". *Современные проблемы зоологии, экологии и охраны природы* : мат-лы чтений и научн. конф., посв. памяти проф. Андрея Григорьевича Банникова, и 100-летию со дня его рождения. (г. Москва, 24 апреля 2015 г.). Москва, 2015. С. 86–90.

Рекомендує до друку
Н.І. Ясинецька

Рукопис отримано 12.09.2022